

FORRADALOM ES KOMMUNISTA POLITIKA A FELSZABADULÁS UTÁN

SZABÓ BÁLINT

A nemzetközi tapasztalatokkal összhangban a magyarországi forradalmi mozgalom története is bizonyítja, hogy különböző időszakokban a proletariátus harca más és más formát ölt s a munkáshatalom is különböző formában valósulhat meg. 1919-ben a munkáshatalom Magyarországon is a tanácsrendszerben öltött testet, míg a második világháború után népi demokratikus rendszer jött létre; a népi demokrácia a munkáshatalom új formája lett.

A formák különbözősége — mint korábban erre már rámutattunk* — a nemzetközi küzdőtéren kialakult erőviszonyokkal, az osztályharc feltételeinek változásával függ össze. Erre mutat az is, hogy a tanácsrendszer a szocialista világforradalmi folyamat első, míg a népi demokratikus rendszert e folyamat második szakaszának felel meg. Bár a forradalom feltételeit e két szakaszban azonos vonások is jellemzik: mindkét szakasz az imperializmus válságának talaján, világháború körülményei között bontakozott ki, az osztályharc feltételei lényegesen különböztek egymástól. Mindenekelőtt arra kell rámutatni, hogy az orosz munkásosztálynak 1917-ben az első rést kellett ütnie a világkapitalizmuson, elsőnek kellett széttépnie az imperializmus láncát. A szocialista világforradalom első szakaszának kezdetén a tőkés termelési mód objektív törvényszerűségei világméretben még oszdatlanul hatottak, az orosz munkásosztálynak súlyos harcok árán, éles osztályütközetek során sikerült hatalmát megvédeni és megszilárdítani. A szocialista világforradalom második szakasza viszont olyan körülmények között bontakozott ki, amikor a föld egyhatodán már győzött a szocializmus, a szovjet állam egyre nagyobb befolyást gyakorolt a világhelyzet alakulására. A nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett változások a forradalom menetére, ütemére szükségyszerűen kihatottak, Lenin szavaival szólva a szocializmusba való lassúbb, óvatosabb és rendszeresebb átmenetet tették lehetővé és szükségessé is. Másfelől az a tény, hogy a faszizmus színre lépésével az imperialista reakció szélsőséges formákat öltött, s ezzel összefüggésben a demokráciáért folyó harc mindinkább monopoltőkeellenes tartalmat kapott, az osztályerők számottevő átcsoportosulásához vezetett. Lehetővé vált, hogy a munkásosztály a maga szocialista osztálycéljait új módon, szervezettebben és elevenebben kapcsolja össze a nem proletár rétegek törekvéseivel. Olyan helyzet állt elő, hogy a munkásosztály még a hatalom teljes meghódítása előtt befolyását a nemzeti élet egészére kiterjeszthette, a társadalom óriási többségét a maga vezetése alatt egyesíthette. Ez szorosan összefüggött

* A tanulmány a szerző korábbi munkáinak felhasználásával készült. Angolul megjelent: „Acta Historica” 20, 1974.

azzal, hogy az imperialisták által kirobbantott második világháború jellegében jelentősen különbözött az első világháborútól: a háború igazságos, felszabadító háborúvá változott.

A felszabadító, antifasiszta küzdelemben fejlődött ki a népfront, amely a munkásosztály vezetésével tömörítette a parasztságot, a haladó értelmiséget és minden náciellenes nemzeti erőt. A népfront az antifasiszta függetlenségi harc befejezése után is fennmaradt, s a forradalom továbbfejlődése során is fontos szerepet játszott a haladó erők tömörítésében. A második világháborút követő új nemzetközi helyzetben, a népfrontpolitika folytatása, kiteljesedése eredményeként vált lehetővé, hogy a munkásosztály széles szövetségi rendszerben, fokozatosan, a legtöbb országban békés úton vigye győzelemre a szocialista forradalom ügyét.

A közös vonások mellett a forradalom fejlődése az egyes országokban sajátos vonásokat is felmutatott. Az országok nagy részében az antifasiszta mozgalom az elnyomók elleni fegyveres harccá, felszabadító háborúvá fejlődött, a forradalom viszonylag gyorsan bontakozott ki. Más országokban az ellenállás csak a háború végén erősödött meg, s a forradalmi erőknek csak a háborút követő években sikerült a hatalmat szilárdan megragadni. Voltak országok, ahol a forradalmi hatalom az egypártrendszerű népfront keretei között szilárdult meg, másutt — az országok többségében — a munkásosztály többpártrendszer viszonyai között teremtette meg hatalmát és kezdett hozzá a szocializmus építéséhez.

E különbségek az egyes országok történelmi múltjával, a háború során játszott szerepükkel, a belső osztály-erőviszonyok alakulásával függtek össze.

Magyarországon a forradalom sajátos módon indult el. Egyfelől a magyar ellenállási mozgalom nem vált olyan erővé, hogy az antifasiszta háborúban jelentős szerepet játsszon, Magyarországon nem került sor nemzeti fegyveres felkelésre. Másfelől viszont a forradalom a felszabadulás után viszonylag gyorsan és mélyenzántóan bontakozott ki, rövid hetek-hónapok alatt százezrek sorakoztak fel az új népi hatalom mellé, váltak annak aktív építőivé. A forradalom gyors kibontakozásában döntő szerepet játszott, hogy hazánkat a Szovjetunió hadserege szabadította fel a fasiszta elnyomás alól. Ez azonban önmagában nem ad magyarázatot a második világháborút követő magyar fejlődés kérdéseire. Hisz voltak olyan országok, ahol a Szovjetunió felszabadító tette nem vezetett a forradalom gyors kibontakozásához, másutt viszont a forradalmi folyamat már a felszabadulás előtt jelentősen előrehaladt.

A forradalom fejlődését Magyarországon jelentősen befolyásolta, hogy hazánk azon országok közé tartozott, amelyeket a hitleri Németország nem nyíltan, nem katonai megszállás útján igázott le (erre csak a háború utolsó időszakában került sor, akkor is, mivel Horthy a helyén maradt, a függetlenség látszatát még sikerült megőrizni), hanem szövetség formájában. Az ország gazdasági leigázása is viszonylag lassabban és főként burkoltabb formában ment végbe, mint azoknak az országoknak a többségében, amelyeket a fasiszta német hadsereg a háború első időszakában megszállt. Ehhez járult a „vértelen” területgyarapítás. Magyarország a bécsi döntések révén jelentős területekhez jutott, úgymond a trianoni békeszerződés igazságtalanságait Hitler segítségével küszöbölték ki. Mindez igen fontos következménnyel járt. Míg Európa legtöbb országában a nemzeti érdek: a területi integritás, az ország függetlensége, a nemzeti lét, tehát a tényleges érdekek egybeestek a

náciellenes harc követelményeivel, addig Magyarországon a valóságos nemzeti érdek elhomályosult, az események nagy tömegek tudatának nacionalista megfertőzését tették lehetővé. A nemzeti érdek összefüggése a Hitler-ellenes antifasiszta küzdelemmel csak később tudatosult.

Sajátosan befolyásolta az eseményeket az is, hogy Magyarországon egyszer már győzött a munkáshatalom. Rettegés egy újabb proletárforradalomtól nemcsak a burzsoázia, hanem számottevő kispolgári réteg magatartását is befolyásolta, bizonyos vonatkozásokban nehezítette a népfrontpolitika térhódítását, egy széles körű demokratikus antifasiszta front létrehozását. Nem szabad továbbá megfeledkezni arról sem, hogy 1919 után a magyar progresszió erőit — mindenekelőtt a haladás legkövetkezetesebb képviselőit: a kommunistákat — kérlelhetetlenül üldözték, megtizedelték, bebörtönözték, emigrációba kényszerítették. Mindez gátolta a fasizmus ellen harcolni kész erők megszervezését, a fegyveres nemzeti ellenállás kibontakozását.

A magyar történelmi múlt azonban nemcsak olyan hatással volt az események alakulására, hogy nehezítette az antifasiszta fegyveres harc, nemzeti méretekben szervezett ellenállás kibontakozását, hanem az uralkodó körök politikájának teljes kompromittálódása révén, valamint jelentős forradalmi tradíciók hatásaként is, a felszabadulás teremtette új helyzetben meg is könnyítette a forradalmi erők fellépését és gyors térnyerését.

A nagytőkés, nagybirtokos osztályok, amelyek saját imperialista céljaiktól és szovjetellenes terveiktől vezetettve álltak a náciák mellé, a végsőkig kiszolgálták a hitleri Németországot. Még akkor sem voltak képesek arra, hogy ténylegesen szakítsanak vele, amikor a háború kimenetele már eldőlt, s a saját uralmuk átmentése szempontjából sem volt más alternatíva, mint a náciakkal való tevőleges szembefordulás. Ez olyan következménnyel járt, hogy a felszabadulással a reakciós uralkodó körök minden támaszuktól elestek; nemcsak elnyomó apparátusuk semmisült meg, hanem politikai pártjaik és szervezeteik is szétestek, és gyakorlatilag teljesen akcióképtelenné váltak. A paraszti-kispolgári tömegek s politikai képviselőik is egy ideig tanácsaltalanul szemlélték az eseményeket; csupán a szervezett munkásság, a városi és falusi proleteriatús volt képes a cselekvésre, többségükben azok a társadalmi rétegek és csoportok, amelyekben az ellenforradalmi időszakban mindvégig elevenen élt az első munkáshatalom, a Magyar Tanácsköztársaság emléke. Ezek az erők gyorsan megszerveződtek, öntevékenyen, a dolgozó tömegek érdekében, forradalmi módon cselekedtek. Az új helyzetben kitűnt, hogy a kommunista eszmének szinte valamennyi helységben jelentős számú hívei vannak, a forradalom erői Magyarországon minden üldözés dacára léteznek, s megszerveződve, a kizsákmányoló osztályok által előidézett nemzeti katasztrófa körülményei között, a társadalom vezetésére egyedül képesek.

Népi demokratikus forradalmunk kibontakozása is igazolja, hogy a magyar történelemben — mint erre Kádár János „A magyarországi osztályharc tapasztalatából” c. cikkében rámutatott¹ — különös élességgel áll szemben egymással kétféle hagyomány: a forradalomé és az ellenforradalomé. A magyar proleteriatús elsőnek követte a Nagy Október példáját, de itt volt az első és leghosszabb tartamú fasiszta diktatúra is. A forradalom erői súlyos veszte-

¹ Lásd Kádár János: „A szocializmus teljes győzelméért”, Kossuth, Budapest 1962, 39—40.

ségeket szenvedtek, szervezettségük az elnyomás viszonyai között nem tudott a kellő színvonalra emelkedni, de a felszabadulás új viszonyai között gyorsan megszerveződtek és az első pillanattól kezdve nagy történelemformáló erőként léptek fel.

A forradalom tehát sajátos viszonyok közepette és sajátos módon bontakozott ki Magyarországon. A nagytőkés-nagybirtokos hatalom szétzúzásában a döntő szerepet nem a magyar nép forradalmi erői, hanem a magyar munkások és parasztok osztálytestvérei: a szovjet munkás-paraszt állam fegyveres erői játszották. A forradalom fejlődését 1944 után segítette Magyarországon az is, hogy a szomszédos országokban a munkásosztály vezető szerepe megszilárdult és mélyenszántó forradalmi átalakulás vette kezdetét egész Kelet-Európában. Ugyanakkor a forradalom, az új népi hatalom, mint a többi országokban, Magyarországon is, az osztályellentétek kieleződésének folyománya, s mint ilyen a belső forradalmi erőknek, a magyar munkásosztálynak és szövetségeseinek a műve volt.

*

Mint ahogy a forradalom feltételei között mindenkor számításba kell venni a külső feltételeket, amelyek a konkrét viszonyoktól függően kedvező vagy kedvezőtlen befolyást gyakorolhatnak egy ország forradalmi mozgalmára, ugyanúgy a forradalom jellegének vizsgálatánál sem lehet a nemzetközi összefüggések vizsgálatától eltekinteni. Vagyis a forradalom jellegét nem lehet pusztán az adott ország belső fejlődéséből levezetni és megérteni. Ezért mindenekelőtt arra kell rámutatni, hogy a nemzetközi erőviszonyokban, az osztályharc feltételeiben a 30-as évekre bekövetkezett változások szükségszerűen rányomták bélyegüket minden ország forradalmi mozgalmára, majd a forradalmak egész menetére is. A második világháború idején Európában minden forradalom a Hitler-ellenes nemzeti felszabadító, antifasiszta harcban fogant, mindegyiküknek az volt a legjellemzőbb vonása, hogy a fasizmus megsemmisítéséért folyó világméretű küzdelemben és a Szovjetuniónak a fasizmus felett aratott győzelme eredményeként, egy nemzetközi méretű forradalmi válság részeként érlelődött meg és bontakozott ki. A háború előtt és alatt kibontakozó demokratikus mozgalom, a népfront vezetője a munkásosztály, a kommunista párt volt, s széles osztályszövetségen alapult. Ez a mozgalom az első időszakban nemzeti, demokratikus, antiimperialista és antifasiszta (és természetesen, ahol feudális maradványok voltak, ott antifeudális) feladatokat tűzött maga elé. A harc a burzsoázia legreakciósabb szárnya ellen folyt, ennyiben tőkeellenes volt, de nem tűzte ki közvetlen célul a tőkés rendszer felszámolását, a szocialista társadalom megteremtését.

Magyarországon, ahol pedig már egyszer győzött a munkáshatalom, a második világháború idején szintén demokratikus forradalom érlelődött. A nemzetközi erőviszonyok mellett az ország belső helyzetéből is ez következett. A Tanácsköztársaság megdöntése után hatalomra jutott ellenforradalmi rendszer nemcsak az első proletárdiktatúra szocialista vívmányait semmisítette meg, hanem visszaállította a feudálisizmus számos örökségét, mindenekelőtt a feudális eredetű nagybirtokrendszert, a kizsákmányolás egyes félf feudális módszereivel együtt. A dolgozó tömegeknek jelentős részét teljesen megfosztották politikai jogaitól, a munkásosztály forradalmi pártját illegálisbá kényszerítették és kíméletlenül üldözték mindazt, ami haladó volt. A nagy-

birtok a fasizmus talaján állította vissza egyszer már elvesztett hatalmát azzal összefonódva állta útját a további fejlődésnek. Mindez erőteljesen gátolta a proletariátus forradalmi alapon történő szervezését, osztályharcának minden irányú kifejlődését, végső soron lehetetlenné tette a munkásosztály átmenetek nélküli teljes felszabadítását.

A második világháború idején Magyarországon érlelődő demokratikus forradalom azonban — bár feladata volt a félbemaradt polgári demokratikus átalakulás befejezése — jelentősen különbözött bármely polgári demokratikus forradalomtól. E különbség mindenekelőtt abban foglalható össze, hogy míg a korábbi polgári demokratikus forradalmak éle a feudalizmus, a feudális csökevények ellen irányult, addig a második világháború időszakában a demokratikus forradalom a kapitalizmus általános válságának talaján bontakozott ki, és fő feladata a fasiszta elnyomás felszámolása volt. A forradalom természetesen nemcsak az országot elnyomó imperialista hatalom, a hitleri Németország, nemcsak a feudális maradványok, hanem szükségszerűen a német fasiszták magyar kiszolgálói, a nagybirtokos osztály mellett a nagytőke, tehát a hazai burzsoázia legreakciósabb szárnya ellen is irányult. Bár a harc a nagytőke ellen általános demokratikus jelszavakkal folyt, s a forradalom kibontakozásának kezdetén nem került előtérbe, mégis az antifasiszta, antimonopolista feladatok elmélyítették a forradalmat, elkerülhetetlenül bizonyos szocialista elemeket vittek a napirenden levő demokratikus forradalomba. Ezért beszélünk új típusú: népi demokratikus forradalomról.²

A magyar kommunisták a Komintern történelmi jelentőségű VII. kongresszusának útmutatásai alapján helyesen ismerték fel és határozták meg a napirenden levő forradalom jellegét. Rámutattak, hogy napirenden egy demokratikus átalakulás van, ugyanakkor azt is hangsúlyozták, hogy az adott viszonyok között a feudális maradványok megsemmisítését, mindenekelőtt az agrárviszonyok demokratizálását a fasizmus elleni harc követelményeinek kell alárendelni. „A fasizmus elleni harc és a nemzeti függetlenség védelmének feladata — írta Révai József az új politikai irányvonalat, a népfrontpolitikát legátfogóbban elemző munkájában 1938-ban — nem egyszerűen azt jelenti, hogy a régi demokratikus feladatokhoz most még egy újabb járult, hogy a földkérdés, a választójog, az egyesülési szabadság stb. mellett *eggyel több* demokratikus feladatot kell megoldani. Azt jelenti, hogy az *egész harci terep* más lett, az *osztályok csoportosulása* megváltozott és ezért a régi demokratikus feladatok is új megvilágítást, bizonyos mértékben új tartalmat is nyertek a fasizmus elleni harc fő feladatának alárendelve.”³

Ugyanítt mutatott rá Révai arra is, hogy a napirenden levő demokratikus forradalom túl fogja lépni a polgári demokrácia hagyományos kereteit. „Az átalakulás jellege annyiban lesz több, mint polgári demokratikus — írta Révai József —, amennyiben a nép ellenségei elleni harcban nem fog visszariadni attól, hogy az egész nép érdekében belenyúljon a monopoltőke tulajdonviszonyaiba, amennyiben a szocialista munkásság lesz legmegbízhatóbb, megszervezettebb, legéberebb, legtettségesebb támasza, más szóval: vezető reje.”⁴

² Részletesen lásd Szabó Bálint: „Forradalmunk sajátosságai 1944—1948”, Kossuth, Budapest 1962.

³ Révai József: Marxizmus és népiesség; „Marxizmus, népiesség, magyarság”, Szikra 1949, 253.

⁴ Uo. 326.

A párt, természetesen, amikor egy antifasiszta demokratikus átalakulásra vett irányt, ezt a politikát nem választotta el a szocializmusért való harctól. Hangsúlyozta, hogy a demokratikus és szocialista feladatok egy adott helyzetben összefonódhatnak, s a konkrét történelmi helyzettől függ, hogy már a demokratikus átalakulás feladatainak megoldása közben mekkora lépéseket lehet tenni a szocializmus irányába. Másszóval a párt, annak vezetői kezdetől fogva felvetették a népi demokratikus forradalom szocialista forradalommal fejlesztésének a gondolatát, bár a 30-as években még nem látták, nem is láthatták magának az átnövésnek a módját, mértékét, formáját. Leszögezték: a marxistáknak arra kell törekedniök, hogy a fasiszmus és a feudális maradványok megsemmisítése úgy menjen végbe, hogy az egyben „a társadalmi fejlődés magasabb lépcsőfokához alkosson átmenetet”. Viszont — mint mondták — az általános történelmi helyzettől függ, hogy „e törekvés tartalma, módja, formája” milyen lesz.⁵

A kommunista párt vezetői a 40-es évek első felében, a háború alatt is behatóan foglalkoztak az átalakulás várható jellegével, a párt politikájának elméleti megalapozásával. Közben sokoldalúan elemezték a történelmi múlt, különösen az utóbbi évszázad magyar történelmének tanulságait, a nemzetközi munkásmozgalom és a magyar kommunista mozgalom tapasztalatait. Ily módon az a politikai irányvonal, amely a felszabadulás idején és az azt követő néhány évben is a cselekvés vezérfonalául szolgált, tudományosan megalapozott irányvonal volt, magában foglalta az előző évtizedek, egy negyedszázad küzdelmeinek minden értékes tapasztalatát. A párt a háború időszakában nemzeti demokratikus forradalomra vett irányt, olyan demokratikus átalakulásra, amelynek kiindulópontja és kezdetben fő feladata — a nemzeti demokratikus állam megteremtése és a Hitler-elleni függetlenségi harc volt. Az ország gazdasági-társadalmi rendjének forradalmi demokratikus átalakítása e fő feladatnak alárendelve, fokozatosan valósul meg.

Ez az irányvonal jutott kifejezésre abban a programjavaslatban is, amelyet a párt 1944 novemberében tárt a nyilvánosság elé. A program első feladatként a fasiszta Németországgal való szembefordulást, a Vörös Hadsereg felszabadító küzdelmének támogatását jelöli meg. A továbbiakban követeli, hogy a hazaárulók, a háborús bűnösök népbíróság előtt feleljenek tetteikért. Feladatul tűzi minden fasiszta szervezet feloszlását, a demokratikus jogok biztosítását, a közélet, a közigazgatás, oktatás megtisztítását a fasiszta méltelytől. Egyik fő követelése széles körű földreform végrehajtása, továbbá a kartellek és nagybankok állami ellenőrzése, a bányák köztulajdonba vétele. A javaslat demokratikus külpolitikát követel és szorgalmazza az Alkotmányozó Nemzetgyűlés mielőbbi összehívását, Ideiglenes Kormány létrehozását, a Függetlenségi Front pártjainak részvételével. A párt a legszélesebb nemzeti összefogás megteremtését tűzte ki célul; a fő csapást a Hitler-bérenc, nyilas erőkre mérte s hajlandó volt együttműködni még azokkal a horthysta erőkkel is, akik szembefordultak a nációkkal. E program alapját képezte az új kormányzat létrejöttének, a forradalom kibontakozásának.

Az események, amelyek 1944 végén kibontakoztak, a legteljesebben igazolták, hogy a Magyar Kommunista Párt helyesen értékelte a napirenden levő átalakulás jellegét, programja, egész politikája megfelel az adott viszonyok követelményeinek. A helyes politikai irányvonal nagy szerepet játszott

⁵ Uo. 259.

abból, hogy a kommunista párt viszonylag rövid idő alatt nagy tömegbefolyásra tett szert, és a párt vezető szerepet játszott a felszabadulást követő társadalmi átalakulásban.⁶

A forradalom 1944 szeptember végétől, az ország felszabadítása nyomán, azzal párhuzamosan bontakozott ki. A fasiszta államgépezet döntő része a hadműveletek során megsemmisült, a régi államapparátus szétesett, megbénult. A nagytőke és nagybirtok hatalmát ideiglenes forradalmi hatalom, osztálytartalma szerint a munkásosztály és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrájának egyik válfaja váltotta fel. Ezt testesítették meg a felszabadulás után helyileg megalakult nemzeti bizottságok és más népi szervek: üzemi bizottságok, földosztó bizottságok, az államapparátus demokratikus újjáalakítására létrehívott igazoló bizottságok, majd az 1944 decemberében létrejött Ideiglenes Nemzeti Kormány, amelyben a háború alatt létrejött Függetlenségi Front pártjainak képviselői, valamint a németekkel szembe fordult horthysták egy csoportja vettek részt.

E hatalom, mint ahogy maga a forradalom is szélesebb osztálybázisra támaszkodhatott, mint a korábbi demokratikus forradalmak (és a Lenin által vázolt forradalmi demokratikus diktatúra), ugyanakkor az új forradalmi hatalom kezdettől fogva radikálisabb volt; csapást mért nemcsak a nagybirtokra, hanem a nagytőkére is. Gazdaságilag ekkor a legsúlyosabb csapást a volt uralkodó osztályokra a földreform mérte, amelynek során elkobozták a hazá-
árulók földbirtokát teljes egészében, kisajátították a nagy egyházi és világi birtokokat. Ez az intézkedés csapást mért a tőkésosztályra is, mindenekelőtt a banktőkére. Gazdasági és politikai hatalmában korlátozta a tőkét az üzemi bizottságok megalakulása és működése révén a munkásellenőrzés megvalósítása az ipari, bányai- és kereskedelmi vállalatok egész tevékenysége felett. A volt uralkodó osztályok politikai szervezetei szétestek, a dolgozó tömegek szervezkedése elől az összes akadályok elhárultak; a demokratikus szabadságjogok gyakorlását semmi sem korlátozta. Az Ideiglenes Kormány hadat üzent a fasiszta Németországnak, Magyarország átállt a szövetséges anti-fasiszta hatalmak oldalára. Mindez alapvető forradalmi változást eredményezett. Nagyrészt teljesültek azok a követelések, amelyeket a 30-as években és a háború alatt bontakozó demokratikus mozgalom maga elé tűzött, s amelyeket mint akcióprogramot a kommunista párt magáénak vallott. Mindez egyben azt is jelentette, hogy 1945 tavaszán a forradalom fejlődésének új szakaszához érkezett el.

*

A forradalom fejlődésében kibontakozó új szakasz jelentős mértékben összefüggött azzal, hogy az ország egész területe felszabadult a fasiszta elnyomás alól, majd röviddel ezután a hitleri Németország teljes vereséget szenvedett. Ezzel lekerült a napirendről a legkülönfélébb társadalmi rétegeket (köztük antagonisztikus osztályerőket is) összetartó fő feladat, a nemzeti felszabadító harc, a fasiszta Németországot, az imperialista hódító elleni küzdelem. Az új hatalom az egész ország területére kiterjedt, s mint említettük az alapvető

⁶ A párt tömegbefolyásának alakulását mutatja, hogy a felszabadulás után rövid hetek-hónapok alatt nagy tömegpárttá szerveződött. Míg az illegálisban mindössze néhány ezer szervezett tagot számlált, addig 1945 májusában taglétszáma elérte a 150 ezret, 1945 végére pedig meghaladta a félmilliót. A párt szervezeti fejlődéséről lásd: „Legyőzhetetlen erő”, szerk. Erényi Tibor, Rákosi Sándor, Kossuth, Budapest 1968.

demokratikus követelések is megvalósultak. Az ország fejlődésének homlok terébe objektíve a demokratikus forradalomnak szocialista forradalomba való átnövése került. Nemcsak a még megoldatlan demokratikus feladatok megvalósulása, hanem a már megszerzett, demokratikus vívmányok megtartása is az átnövés sikerétől függött. A fejlődés szocialista perspektívája szükségszerűen közelebb vitte egymáshoz a kizsákmányoló osztályok különböző csoportjait. Azok az ellentétek, amelyek a háború és a német fasiszta megszállás idején az uralkodó osztályokat ideiglenesen megosztották, háttérbe szorultak vagy léalapjukat veszítették, s az azonos cél: a tőkés rend fenntartása, a különböző csoportokat összefogásra készítette. A munkásosztály és élcsapata, a kommunista párt ettől az időtől kezdve mindinkább szembe találta magát nemcsak a nagytőkés-nagybirtokos reakcióval, hanem a városi és falusi burzsoázia egészével, a volt szövetségesek egy részével is. A Nemzeti Függetlenségi Front jobbszárnya mindinkább eltávolodott a népi balszárnytól, és lényegében egy frontba került a nemzeti összefogáson eredetileg kívül álló nagytőkés, nagybirtokos reakcióval. Ezzel együtt kibontakozik a harc a hatalom kizárólagos birtoklásáért egyfelől a munkásosztály, másfelől a burzsoázia között.

Az objektív viszonyokban, az osztályharc feltételeiben bekövetkezett változások nem érték váratlanul a munkásosztály forradalmi pártját, a kommunista pártot. A párt vezetősége tudatában volt annak, hogy viszonylag rövid idő alatt szükségszerűen kiéleződnek az ellentétek a nemzeti összefogáson belül is, s hogy a munkásosztály szembekerül azok egy részével is, akik az antifasiszta függetlenségi harc meghatározott viszonyai között, meghatározott célokért hajlandók voltak támogatni a munkásosztályt, ideiglenes szövetségre léptek a kommunista párttal.

A párt vezetői azonban nemcsak számítottak a helyzet ilyen alakulására, hanem már 1944 végén elméletileg helyesen körvonalazták a forradalom fejlődésének távolabbi perspektíváit is. Mind az emigrációból hazatért vezetők körében, mind az itthon, illegalitásban dolgozó Központi Bizottság tagjai között utat tört magának az a felismerés, hogy a második világháborút követő új viszonyok között, amikor is a Szovjetunió tekintélye és befolyása a nemzetközi küzdőtéren nagyra növekedett, a munkásosztály, a kommunista pártok pedig az országok sorában a nemzeti megújulás élére kerültek, lehetőség van arra, hogy új módon és formában haladjon népünk a szocializmus felé. „Ha mi, kommunisták — mondotta erről 1945 februárjában Révai József — birtokon belül vagyunk és döntő befolyással rendelkezünk az államhatalom szerveire, akkor egyáltalán nem kell nekünk arra törekednünk, amire az orosz munkásosztály törekedett egy negyedszázaddal ezelőtt, hogy szembeforduljunk a demokráciával és a polgári demokráciával vívott harcban vigyük győzelemre a szocializmust . . . ha a magyar népnek sikerül biztosítania a Szovjetunióknak a támogatását, akkor a mi népi demokráciánk segítségével egész más utakon és módszerekkel közeledhetünk ahhoz a célhoz amiért 1918—1919-ben harcoltunk: a szocializmushoz, a kommunizmus-hoz.”

Révainak ez a megállapítása tulajdonképpen három fontos felismerésen alapult. Először, hogy a forradalom békés fejlődése, a szocializmus békés,

⁷ Révai József: Miért harcol a Kommunista Párt a független, szabad, demokratikus Magyarorszáért? (1945. február 9.); „MKP szeminárium”, 1. füzet 18—19.

más megfogalmazás szerint: demokratikus úton való kivívása az új viszonyok között elvileg lehetséges, a polgárháború tehát elkerülhető. Másodsorban, hogy az a széles osztályszövetség, amely a fasiszmus elleni harcban alakult ki, ha nem is minden változás nélkül, de lényegében fenntartható a szocializmusért vívott harc időszakában is. A munkásosztály tehát szocialista céljait is a nem proletár rétegek széles körének támogatásával érheti el. Harmadsorban, hogy az átnövés, a szocialista átalakulás végrehajtása viszonylag lassú, feltehetően több éves, fokozatos folyamat lesz, amelynek során nem kell az államhatalmat megdönteni, valamiféle éles fordulatot végrehajtani. E fel fogás szerint a szocializmus győzelme nem egy „új forradalom” eredménye, hanem a demokratikus fordulat betetőzése, kiteljesedése.⁸

Mindezek fontos, elvi jelentőségű megállapítások voltak, amelyek a gyakorlati-politikai döntések alapját képezték a felszabadulás időszakában és az azt követő néhány évben is. E tételek az új történelmi helyzet ama lényeges összefüggéseit ragadták meg, amelyek alapján helyes politikai irányvonalat lehetett kialakítani.

Ennek a helyes politikai irányvonalnak fontos összetevője volt az a felismerés, hogy a politikai küzdelmek elsősorban a gazdasági építés területén dőlnek el.⁹ Ezt még 1945 áprilisában meglátták, s a két munkáspárt összekötő bizottságának ülésén a következőképpen rögzítették: „A két párt leszögezi, hogy a reakció fő vonala a gazdasági káosz előidézése. Abban reménykednek, hogy a demokratikus pártok nem tudják megoldani a gazdasági kérdéseket.” Ebből kiindulva állapítják meg: „A csata a gazdasági kérdések területén fog lezajlani.”¹⁰ Ennek megfelelően a kommunista párt központi feladatként az újjáépítést tűzte ki a párt és az egész nép elé, s ennek elhatároló, döntő jelentősége volt a munkásosztály és a burzsoázia közötti hatalmi harc kimenetele szempontjából.

Ismeretes, hogy a háború időszakában az előtérben álló fő feladat — amely átmenetileg minden egyebet háttérbe szorított — az ország függetlenségének helyreállítása, a szovjetellenes háborúból való kiválás volt. E feladat sikeres megoldása biztosíthatta és biztosította is az adott időszak stratégiai céljának elérését: a fasiszmus, a nagytőke és a nagybirtok uralmának megdöntését, az ország demokratikus átalakítását. Az ország felszabadítása és a háború befejezése után kialakult új politikai helyzetben a legfontosabb feladattá a lerombolt ország újjáépítése vált. Ez megegyezett a legszélesebb néptömegek törekvéseivel; sikeres megvalósítása a további előrehaladásnak, minden nyitott kérdés megoldásának feltétele volt. Az újjáépítés minden eredménye erősítette a munkásosztály pozícióit; az újjáépítéssel szerves összefüggésben bontakoztak ki a politikai küzdelmek is. A széntermelés fokozása a szénbányák államosításáért, az ipari termelés növelése pedig a legnagyobb

⁸ Részletesen erről lásd Szabó Bálint: „Népi demokrácia és forradalomelmélet”, Kossuth Könyvkiadó, 1974, 2. fejezet.

⁹ Magyarország a második világháború éveiben nagy veszteségeket szenvedett. Az anyagi kár meghaladta az egész nemzeti vagyont 40 %-át. Elveszett az állatállomány mintegy 60 %-a, a gyáripari berendezés több mint egynegyede, s a megmaradt üzemi kapacitás nagyobb része üzemképtelenné vált. A fasiszták elhurcolták a nyersanyag- és készárúkészletek zömét, a vagonpark 2/3-át, az összes jelentős vasúti és közúti hidat felrobbantották. A pénz rohamosan veszített értékéből. Az infláció méreteire jellemző, hogy 1946. július 1-én 50 milliárd pengő ért annyit, mint amennyit 1945 júliusában egy pengő.

¹⁰ A Párttörténeti Intézet Archívuma, 274, f. 1/11.

nehézipari üzemek állami kezelésbe vételéért vívott harccal fonódott össze. A hároméves újjáépítési terv elfogadtatásáért folytatott küzdelem összekapcsolódott a nagybankok államosításának követelésével, a burzsoázia fő erőinek a hatalomból való kiszorításával. Ily módon az újjáépítés a szocialista forradalom győzelméért vívott harc szerves része és döntő területe volt. Bármilyen hibákat is követett el a párt más területen (tömegbefolyásának túlbecsülése 1945 nyarán, a központi hatalom, az adminisztratív módszerek jelentőségének túlértékelése egyes feladatok megoldása során), mégis, mivel a fő feladatot helyesen határozta meg és sikeresen meg is valósította azt, a munkáshatalom győzelme biztosítva volt.

*

A győzelem, a burzsoá-reakciós erők teljes kiszorítása a hatalomból azonban hosszú, több éves küzdelem eredménye volt. 1945 tavaszán-nyarán, amikor a demokratikus forradalomnak szocialista forradalomba való átnövése objektíve napirendre került, a szocialista forradalom gyors kifejlődésének, még kevésbé győzelmének feltételei még nem voltak meg. Elég utalni arra, hogy a demokratikus forradalom szocialista irányú továbbfejlődésének tömegbázisa ekkor még csak a kialakulás stádiumában volt.

A kommunista párt vezette demokratikus erők a felszabadulás óta jelentős politikai sikereket értek el. A munkásosztály és a szegényparaszti tömegek pozíciói erősek voltak, a kommunista párt tekintélye nagy volt. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a dolgozó tömegek (elsősorban a kispolgári-paraszti tömegek többsége) tudatosan támogatták a forradalmi átalakulás vezető erejét, a kommunista pártot. Itt döntően arról volt szó, hogy a kommunista párt a közvetlen gyakorlati célkitűzések megvalósításában (a fasismus elleni harc, a földreform megvalósítása, az újjáépítésért vívott harc) biztosan számíthatott a tömegek támogatására, de jelentős részük ekkor még nem értette meg a kommunista párt szerepét a demokratikus vívmányok biztosításában, és a továbbiak kiharcolásában, s eszmeileg is távol állt a szocializmus megvalósításának gondolatától, s így a kommunista párttól is. A reakciós osztályok — elsősorban a kommunista párttal a fasisztaellenes háború idején szövetséget kötött nyugatbarát burzsoá körök — még nem lepéződtek le a tömegek előtt. A dolgozók széles rétegeinek még nem volt elég tapasztalatuk; még nem tudták mérlegelni az egyes pártok, politikai csoportok hangzatos programját és tényleges gyakorlati tevékenységét.

A burzsoázia számottevő befolyásáról tanúskodtak az 1945. őszi választások is. Az 1945. november 4-én megtartott országgyűlési választásokon az ellenforradalmi reakció fedezékévé vált Kisgazdapárt szerezte meg a szavazatok abszolút többségét.

Ahhoz tehát, hogy a demokratikus forradalom átnőjön szocialista forradalomba, arra volt szükség, hogy a munkásosztály élcsapata, a kommunista párt maga köré tömörítse a munkásosztály túlnyomó többségét, biztosítsa annak egységét, felkészítse a munkásosztályt a szocialista feladatok megoldására, a hatalom átvételére. Ezzel párhuzamosan a kispolgári rétegeket, de mindenekelőtt a dolgozó kisparasztságot, kivonja a burzsoázia befolyása alól, megszilárdítsa a munkásosztály és a parasztság szövetségét. A kommunista párt előtt álló közvetlen feladat tehát az volt, hogy a forradalom objektív menete által felvetett új feladatok megvalósítására is maga mögé állítsa

a dolgozó tömegek többségét. Ez, Lenin szavaival szólva „türelmes, kitartó, a tömegek gyakorlati szükségleteihez alkalmazkodó’ felvilágosító munkát” igényelt.¹¹

A demokratikus forradalomnak szocialista forradalomba való átnövését, a reakciós erők 1945. őszi elöretörése ellenére, több körülmény kedvezően befolyásolta.

A munkásosztály hatalmának megteremtése hazánkban a nemzetközi erőviszonyok gyökeres megváltozásának, a demokrácia és a szocializmus erőinek hatalmas előretörése idején került napirendre, amikor az imperializmus pozíciói a második világháború eredményeként világméretekben meginogtak.

A szovjet hadsereg jelenléte országunkban ugyancsak kedvezően befolyásolta a munkásosztály, a haladó erők harcát. Megakadályozta, hogy a nyugati imperialista hatalmak erőszakkal beavatkozzanak az ország belügyeibe; eleve kilátástalanná tette a reakciós, ellenforradalmi erők fegyveres ellenállását, polgárháború kirobbantását. A nemzetközi erőviszonyok eltolódása a szocializmus javára, a szovjet hadsereg jelenléte országunkban, fontos szerepet játszott abban, hogy a munkásosztály viszonylag békés úton, polgárháború nélkül került hatalomra.

Ami az ország belső helyzetét illeti, a szocialista forradalom feladatai a munkásosztály vezetésével sikeresen megvívott demokratikus forradalom után kerültek előtérbe. A munkásosztály vezető szerepe pedig — mint ismeretes — átmeneti lépcsőfok a proletárdiktatúrához. A szocialista forradalom hazánkban, mint a népi demokratikus országokban általában, olyan körülmények között fejlődött ki, amikor a munkásosztály és a parasztság már a hatalom részese volt, a munkásosztálynak és pártjának jelentős, sőt döntő befolyása volt a fegyveres erőkre. A munkásosztály hatalmához az út nem a fennálló hatalom megdöntésén át vezetett, hanem a fennálló hatalom megszilárdítása, a munkásosztály irányító, vezető szerepének, hatalmi súlyának elmélyítése, a munkásosztály hatalmi pozícióinak kiszélesítése, következésképpen a burzsoáziának a hatalomból való fokozatos kiszorítása volt a feladat. A munkásosztálynak a hatalomban való részesedése nagymértékben megkönnyítette a hatalom kizárólagos birtoklásáért vívott harcát, és ugyancsak fontos szerepet játszott a forradalom viszonylag békés fejlődésében, korlátozta a burzsoázia fegyveres ellenállásának lehetőségét.

Kedvezően befolyásolta a munkásosztály kizárólagos hatalmáért vívott harc kimenetelét az a körülmény is, hogy a kizsákmányoló osztályok jelentős csoportjai már a forradalom első szakaszában döntő vereséget szenvedtek. A felszabadulással megszűnt a nagytőke és a nagybirtok politikai hatalma, majd a földosztással a nagybirtokosok gazdasági hatalma is. A munkásellenőrzés bevezetésével jelentősen meggyengültek nemcsak a nagytőke, hanem általában a burzsoázia gazdasági és politikai pozíciói is. Amikor a társadalmi fejlődés eredményeként közvetlen megoldandó feladatként előtérbe került a proletariátus és a burzsoázia közötti ellentmondás, a harc a hatalom kizárólagos birtoklásáért — a munkásosztállyal szemben már politikai és gazdasági hatalmában korlátozott burzsoázia állt.

Igen jelentős volt továbbá a munkásosztály hatalmáért vívott harc győzelme szempontjából, hogy a kommunisták és a baloldali szociáldemokraták korábbi

¹¹ Lenin Összes Művei, 31, Kossuth 1972, 138.

együttműködése eredményeként kezdettől fogva adva volt a két munkáspárt akcióegysége: a munkásosztály a hatalomért vívott harc során — a jobboldali szociáldemokraták egységfrontellenes manőverei ellenére — lényegében valamennyi fontos kérdésben egységesen lépett fel. A két munkáspárt akcióegysége, a munkásosztály egységes fellépése nagymértékben megkönnyítette a forradalom továbbfejlődését, és a hatalomért vívott harc sikerének egyik döntő tényezője volt.

A forradalom átnövése szempontjából fent felsorolt rendkívül fontos tényezők mellett figyelembe kell venni továbbá azt is, hogy bár 1945 nyarán a kommunista pártot még nem támogatta szilárdan a dolgozó tömegek többsége, mégis igen nagy befolyása volt. Az 1945. őszi választások nemcsak a reakció erejéről tanúskodtak, hanem arról is, hogy a Magyar Kommunista Pártot — amely az országgyűlésbe beküldött képviselők számát tekintve az ország második legnagyobb pártjaként került ki a választásokból — a dolgozó tömegek nagy része támogatja. A pártnak erős befolyása volt az iparvidékek, a budapesti munkásság, a bányászok és a Tiszántúl harcos, forradalmi múltú szegényparasztsága körében, a néptömegek legharcosabb, legtettekre szebb rétegei szilárdan álltak mögötte. Figyelembe kell venni továbbá: annak ellenére, hogy a Kisgazdapárt a magyar reakció mondhatni minden árnyalatát tömörítette magában, párttagjainak és szavazóinak többsége becsületes, demokratikus érzelmű parasztokból került ki, akik igyekeztek a párt vezetőségével a maguk politikai állásfoglalását elfogadtatni. A Szociáldemokrata Pártra és a Nemzeti Parasztpártra túlnyomó részben ugyancsak antifasiszta, demokrata és szocialista gondolkodású munkások, dolgozó parasztok és értelmiségiek szavaztak. A kommunista pártra adott szavazatok száma nem fejezte ki a párt tömegbefolyását — hisz az ország előtt álló konkrét feladatok gyakorlati megvalósításában mindig maga mögött tudta a dolgozó tömegek többségét —, tehát nyilvánvalóan helytelen a választásokat a reakció egyértelmű győzelmeként értékelni. Az események menetét nem a formális választási eredmények, nem a parlamenti erőviszonyok szabták meg, hanem a néptömegek forradalmi megmozdulásai, amelyek a népi baloldalt, a kommunista pártot támogatták a burzsoázia és az egész ellenforradalmi reakció elleni harcban. Ezt mutatták a választásokat követő események.

A kapitalizmus fenntartásában és megszilárdításában érdekelt osztályok, a tőkés reakció, a Kisgazdapárt választási győzelmén felbátorodva, 1945 végén és 1946 elején erejüket meghaladó támadásba kezdtek. A reakció a gazdasági bajok fokozásával igyekezett a tömegeket a népi demokratikus renddel szembeállítani, a támadásban azonban nem kis helyet kapott a tömegek megfélemlítése, a demokratikus rendszabályok végrehajtásának szabotálása, s végül az egyes demokratikus vívmányok felszámolásának megkezdése. Mindenekelőtt a földreform ellen indítottak nagyarányú offenzívát, a kiosztott földek visszaszerzésére.

A tőkés reakció népi demokrácia ellenes támadása objektíve saját befolyásának csökkenését, a szocialista forradalom erőinek növekedését eredményezte. Az a tény, hogy a burzsoázia, a letűnt Horthy-rendszer híveivel összefogva, nyílt támadást indított a népi demokrácia vívmányai, mindenekelőtt a földreform ellen, hogy az államapparátusban megbújt reakció fokozta tevékenységét — jelentős félproletár, újbirtokos paraszti réteget „taszított” a munkásosztályhoz, annak élcsapatához, a kommunista párthoz. Jelentős paraszti tömegek, mindenekelőtt az újbirtokosok előtt lepleződött le a Kisgazdapárt jobboldali, reakciós vezetésének igazi arculata, rádöbrentek az általuk hírdetett „kis-

gazda-demokrácia” valódi értelmére. Mindinkább felismerték, hogy földjüket, jogaikat és valódi érdekeiket csak a kommunista párt vezette munkásosztályal szövetségben védhetik meg.

A reakció támadása nem maradt hatás nélkül a munkásosztályra sem. Fokozódott a munkásosztály szervezettsége és harckészsége. A dolgozó tömegek saját tapasztalataik alapján győződtek meg arról, hogy a Kisgazdapártba befurakodott reakció szétzúzása, a termelést szabotáló tőkésosztály kisajátítása a kivívott eredmények megtartásának, a szinte elviselhetetlen életkörülmények megjavításának feltétele. Ennek felismerését nagymértékben elősegítette a párt állhatatos felvilágosító munkája: a tőkés szabotázs, a tőkés-kulák vezetés alatt álló Kisgazdapárt valódi céljainak leleplezése.

A Kisgazdapárt választási győzelme, amely a reakció felbátorodását és nyílt színrelépését eredményezte, végső soron ellenkező hatást ért el: a reakció lelepleződéséhez és elszigeteléséhez vezetett. A dolgozó tömegek előtt is mind világosabbá vált: nem lehet a kiharcolt demokratikus vívmányokat megtartani és tovább fejleszteni, az újjáépítést megvalósítani anélkül, hogy ne tegyünk lépéseket a társadalmi szektor kibővítése, a tőkés kizsákmányolásnak és a burzsoázia hatalmának korlátozása terén, azaz nem lehet előremenni anélkül, hogy ne tegyünk lépéseket a szocializmus felé.

A forradalmi erők ellentámadásának feltételei 1946 február végére megértek: az osztályerők 1945 nyarán megkezdődött átszortosulása ekkorra fő vonalaiban végbement és szervezetileg is kifejezésre jutott. Az 1946. március 5-én létrejött Baloldali Blokk már világosan mutatja, hogy az antifasiszta, nemzeti felszabadító harc időszakában kialakult, a burzsoázia bizonyos köreit is magába foglaló osztályszövetség felbomlott. A Függetlenségi Front — annak következtében, hogy a kisajátított földbirtokos reakcióval szövetségre lépett tőkésosztálynak sikerült a Kisgazdapárt vezetését megkaparintani — két egymással ellentétes és egymással harcban álló részre szakadt. Ennek ellenére azonban — a többi népi demokratikus ország fejlődéséhez hasonlóan — nem került sor az osztályerők olyan gyökeres átszortosulására, mint az 1917 februárja után Oroszországban bekövetkezett, mindenekelőtt nem került sor a szocialista forradalomba való átnövés időszakában a középparasztság tömegeinek semlegesítésére. Ellenkezőleg, a kommunista párt arra törekedett, hogy ezeket a rétegeket is közvetlenül a szocialista forradalom oldalára állítsa, a demokratikus forradalom időszakában kialakult széles népi összefogást fenntartsa és megszilárdítsa. A Baloldali Blokk megalakítása — amely a munkásosztály és a burzsoázia között folyó osztályharc kiéleződésének terméke volt — távolról sem a szocialista forradalom társadalmi bázisának szűkítését célozta. Ellenkezőleg, a Függetlenségi Front egysége ellen támadó, a kommunista párt elszigetelésére törekvő nagybirtokos-tőkés reakció visszaszorítása, a Kisgazdapárt vezetéséből való kirekesztése révén, a lehető legszélesebb népi összefogás megteremtését, illetőleg új alapokon való megszilárdítását szolgálta.

A Baloldali Blokk a Magyar Kommunista Párt vezetésével magában foglalta a Szociáldemokrata Pártot, a Nemzeti Parasztpártot és a szakszervezeteket. Osztályösszetételét tekintve soraiiban tömörítette a proletariátust, az újonnan földhöz juttatott kisparasztság többségét, a középparasztság, a városi kispolgárság és az értelmiség egy részét. A Baloldali Blokk szervezetileg is megerősítette a munkásegységet és a munkás-paraszt szövetséget. Jelentősen korlátozta a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt jobboldali politikusainak kommunistaellenes manővereit, segítséget nyújtott a Kisgazdapárt baloldali

erőinek ahhoz, hogy eredményesebben lépjenek fel pártjuk reakciós, jobboldali vezetése ellen.

A Baloldali Blokkal szemben állt a Kisgazdapárt reakciós, kulák-tőkés vezetése, amely ettől az időtől kezdve elkerülhetetlenül szembekerült saját pártja demokratikus tömegeivel is. Hiszen a Kisgazdapárt soraiban megtalálhatjuk nemcsak a burzsoázia hatalmának visszaállításában érdekelt osztályokat és rétegeket: a városi és falusi burzsoáziát, a Horthy-rendszernek a gazdasági és politikai hatalomból kirekesztett képviselőit, a volt nagybirtokosokat, a reakciós hivatalnoki kart stb., hanem a középparasztságot, a kisiparosokat és kiskereskedőket jelentős tömegeit és a haladó értelmiség egy részét is.

A forradalmi erők ellentámadása 1946 tavaszán a népi demokratikus vívmányok megvédésének jelszava alatt bontakozott ki, a harc tartalma azonban már szükségszerűen tőkeellenes volt. A szocialista forradalomba való átnövés hazánkban a demokratikus vívmányok megvédéséért vívott harccal fonódott össze.

Ennek magyarázata azokban a történelmi körülményekben keresendő, amelyek a demokratikus forradalom fő feladatainak megoldása, az ország teljes felszabadulása és a hitleri Németország veresége után az országban kialakultak. Mint fentebb érintettük: a tőkésosztály — a kisajátított nagybirtokos reakcióval szövetségben —, különösen az 1945-ös őszi választások után, támadást indított a már kiharcolt és megvalósult demokratikus vívmányok felszámolásáért, a népi demokratikus rendszer megszüntetéséért. Ilyen körülmények között természetes, hogy a demokratikus vívmányok megvédése szükségszerűen egybefonódott a népi demokratikus rendszer ellen támadó tőkésosztály politikai és gazdasági hatalmának korlátozásával, majd teljes szétzúzásával. Ha a kommunista párt komolyan és hatékonyan akart fellépni a demokratikus vívmányok védelmében, nem mondhatott és nem is mondott le az e vívmányokat, a népi demokratikus rendszert támadó erők elleni harcról, ezeknek az erőknek a megsemmisítéséről, a tőkésosztály kisajátításáról sem. A tőkésosztály kisajátítása, a hatalomból való kiszorítása természetesen csak fokozatosan, a munkások és dolgozó parasztok tudatosságának és szervezethezességének növekedésével párhuzamosan valósulhatott meg.

A harc tőkeellenes tartalmát mutatják a Baloldali Blokk követelései. A követelések között a földreform megvédésén túl, ott volt a bauxit- és olajlelőhelyek államosítása, a három legnagyobb nehézipari üzem: a WM, a Ganz-gyárak és az Ózdi Vaskohászati Művek állami kezelésbe vétele, a bankok állami felügyelet alá helyezése, a reakciós képviselők kizárása a Kisgazdapártból, az államapparátus megtisztítása a reakciótól és a szakszervezetek képviselőinek bevonása a bizottságba. Ezek a követelések összességükben a nemzetgazdaság társadalmi szektorának, a munkásosztály hatalmi súlyának növelését jelentették, a burzsoázia gazdasági és politikai hatalmának korlátozása révén.

A Baloldali Blokk követeléseit a budapesti munkásság 1946. március 7-i hatalmas méretű tüntetése támasztotta alá. A Kisgazdapárt vezetői a munkásosztály harcos megmozdulása láttán, továbbá a demokratikus kisgazda-tömegek erősödő nyomásának hatására kénytelenek voltak ezeket a követeléseket elfogadni. A Kisgazdapárt reakciós vezetőinek meghátrálása, majd az államosítási program törvényerőre emelése a kommunista párt vezette baloldali erők nagy győzelme volt. A néptömegek harcos fellépése nemcsak visszaverte a reakció támadását, hanem messze kiindulási pontjuk mögé szorította vissza a reakciós erőket. A márciusi tömeggyűlés és az országos népmegmozdulások ered-

ményeként a szocialista forradalom erői érzékeny csapást mértek a horthysta reakcióval összefogott burzsoázia gazdasági és politikai pozícióira. Az elért eredmények alapján lehetővé vált, hogy a kommunista párt erőteljesebben folytassa a Kisgazdapárt jobbszárnya köré tömörült reakciós erők bomlasztását, fokozza a tőke elleni támadást.

1946 márciusa egyik nagy csatája volt annak a harcnak, amelyet egyfelől a burzsoázia, másfelől a munkásosztály a hatalom kizárólagos birtoklásáért vívott. Jelentősége mindenképp abban rejlett, hogy a reakció erői — bár még több kísérletet, s nem egy veszélyes kísérletet tettek az erőviszonyok megváltoztatására, hatalmuk visszaállítására — lényegében védekezésbe szorultak. Lehetővé vált, hogy a népi demokrácia erői, a kommunista párt vezetésével támadásba menjenek át gazdasági téren is, véget vessenek az egyre elviselhetetlenebb inflációnak.

1946. augusztus 1-én megtörtént a pénzreform. A népi demokrácia új pénze, a forint, szinte máról holnapra győzedelmeskedett az infláció okozta gazdasági bomlás felett. Jelentősen megnőtt a munkásosztály részesedése a nemzeti jövedelemből. A munkások és tisztviselők reálbére, mely az infláció utolsó szakaszában a mélypontra zuhant, ismét gyorsan emelkedett. A termelés és az áruforgalom fellendült, a gazdaság vérkeringése megélénkült. Viszonylag rövid idő alatt egyensúlyba került az államháztartás is. A stabilizáció a népi demokratikus erők nagy győzelme és a reakciós erők újabb veresége volt. Sikeres megvalósítása nemcsak az ország gazdasági helyzetét normalizálta és szilárdította meg, hanem a kommunista párt vezette munkásosztály politikai pozícióit is megerősítette. A stabilizáció és az újjáépítés terén elért eredmények következtében erőteljesen megnőtt a párt tekintélye, fokozódott befolyása nemcsak a munkás- és a dolgozó parasztság körében, hanem a városi kispolgárság és az értelmiség soraiban is. A stabilizáció, az 1946 tavaszán megindított ellentámadás eredményeivel együtt, jelentősen hozzájárult a tőke elleni általános támadás feltételeinek kialakulásához, a szocialista forradalom teljes kibontakozásához hazánkban.

Az 1946 első felében lejátszódott események megmutatták, hogy a párt politikája, amelyet az 1945 májusi értekezleten hirdetett meg, helyes volt. A párt májusi értekezlete ugyanis nemcsak a nemzeti összefogás politikájának a folytatását határozta el, nemcsak arra mutatott rá, hogy a háborút követő új viszonyok között a döntő láncszem, az előtérben álló fő feladat az ország gazdasági újjáépítése, hanem azt is hangsúlyozta, hogy a kommunista párt, „az egész munkásosztály szerepe az ország vezetésében arányos lesz azzal a teljesítménnyel, amelyet az újjáépítésben véghezvisz”.¹² Az újjáépítésben a munkásosztály vállalta a fő terhet. A lerombolt gyárakban, az infláció súlyos viszonyai között, gyakran a tőkés ellenállásával, szabotázsával szemben is helytállt a termelés frontján s ez nagymértékben közrejátszott a politikai küzdelmek kimenetelében, a konstruktív gazdasági programmal nem rendelkező Kisgazdapárt, a szabotáló nagytőke hatalmi pozícióinak megnyirbálásában, a progresszív erők hatalmi pozícióinak megszilárdításában.

*

¹² „A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai, 1944 — 1948”, szerk. Rákosi Sándor, Szabó Bálint, Kossuth 1967, 86.

A kommunista párt vezette népi, forradalmi erők 1946 nyarára jelentős eredményeket értek el, a döntő küzdelem azonban még hátra volt. A szocialista forradalom csak 1947-ben bontakozott ki a maga teljességében. Ekkor, 1947 tavaszán szorultak ki a koalícióból és a kormányból a burzsoázia fő képviselői és lett — az 1947-es augusztusi választásokon — a kommunista párt a parlament legerősebb pártja. Majd 1947 novemberében sor került a nagybankok és a hozzájuk tartozó ipari üzemek államosítására, amelynek eredményeként a szocialista szektor az iparban túlsúlyra jutott. Mindez a burzsoázia gazdasági és politikai hatalmának széttűzését, a proletárdiktatúra létrejöttét jelentette.

A kivívott eredményekben nagy szerepe volt a kommunista párt politikai irányvonalának, azoknak a határozatoknak, amelyeket a párt III. kongresszusa hozott. A kongresszus, amely 1946 szeptember végén, október elején ülésezett, annak a felismerésnek a jegyében végezte munkáját, hogy a fejlődés fordulóponthoz érkezett, az ország választút előtt áll. „Pártunk III. kongresszusa — olvashatjuk a párt központi lapjában a kongresszus előestéjén — a magyar demokrácia fordulópontján ül össze. A magyar társadalom minden osztálya tudja vagy ösztönösen érzi, hogy a stabilizáció megvalósulásával és az előbb vagy utóbb bekövetkező békekötéssel demokráciánk életének új fejezete kezdődik. Új kérdések vetődnek fel s ezekre új választ kell adni.”¹³ A kongresszus határozata hangsúlyozta, hogy Magyarországon a demokratikus fejlődés viszonylag lassú, az országnak csatlakoznia kell ahhoz a demokratikus fejlődéshez, amelynek útján a legtöbb szomszéd ország halad.

A kongresszus követelte a termelés és a hitel állami irányítását, a bankok és külkereskedelem állami ellenőrzésének gyakorlati megvalósítását, a szabotáló tőkések üremeinek azonnali állami igénybevételét, a malmok köztulajdonba vételét. Sikraszállt a parasztság hitelezéséért a nagybankok útján, valamint a szövetkezeti társulások támogatásáért. Szorgalmazta a termelés fokozását, követelte az iparcikkek és közszolgáltatások árának csökkentését, a munkanélküliség leküzdését. Mintegy e feladatok valóra váltásának feltételeként követelte a közigazgatás további demokratizálását. Kiadta a jelszót: Ki a nép ellenégeivel a koalícióból. Ez a jelszó azt fejezte ki, hogy a kommunista párt a nemzeti összefogás megújulásáért: a Kisgazdapárt dolgozó paraszti pártként való újjászervezéséért, a reakciótól mentes Függetlenségi Front megteremtéséért, olyan új és szilárd kormányzati koalícióért küzd, amely híven kifejezi és következetesen érvényre juttatja a dolgozó tömegek törekvéseit, valódi érdekeit.

Különösen fontos jelentősége volt annak, hogy a kongresszus állást foglalt egy hároméves állami gazdasági terv kidolgozása mellett. A terv — amelynek végrehajtását a javaslat szerint 1947. augusztus 1-én kellett megkezdeni — három év alatt az újjáépítés befejezését és a munkások háború előtti életszínvonalának túlszárnyalását tűzte ki célul. Ennek érdekében az ipari termelésnek mintegy 27 százalékkal kellett meghaladni a háború előtti szintet, a mezőgazdaságnak pedig el kellett érni az 1938-as színvonalat. Merész lépés volt ez, hiszen a tervgazdálkodás feltételei még nem, illetve csak részben voltak meg. Tőkés alapon, a fennálló viszonyok további forradalmi átalakítása nélkül a terv végrehajtása nem volt lehetséges. Ezért a tervért, a dolgozók életszínvonalának jelentős emeléséért vívott harc szükségszerűen egyet jelentett a szocialista tervgazdaság feltételeinek megteremtéséért vívott harccal: a hároméves terv a későbbiekben a tőke elleni általános támadás alapját képezte, olyan követelés volt, amely a

¹³ „Szabad Nép”, 1946. szeptember 22.

legszélesebb dolgozó tömegek érdekeit kifejezte s a nagy tömegek támogatását viszonylag gyorsan elnyerte.

A kongresszus fontos megállapításokat tett elméleti vonatkozásban is. Így mindenekelőtt nagy jelentősége volt annak, hogy a kongresszus a részköveteléseket és a népi demokráciáért való harcot szervesen összekapcsolta a szocializmusért vívott harccal, a napirenden levő feladatokat a szocializmusért vívott harc perspektívájából világította meg. Korábban, 1945-ben ugyanis — bár a párt egyes vezetői szóltak arról, hogy új utak nyílhatnak a szocializmushoz — elsősorban azt hangsúlyozták, hogy még nem érkezett el a szocializmusért való harc ideje, a feladat a népi demokrácia megteremtése. Bizonyos fokig mintegy kettévált a népi demokráciáért és a szocializmusért való harc, a két fogalom közé éles választóvonalat húztak. Most rámutattak, hogy a népi demokrácia a szocializmus útja. A kongresszus a történelmi tapasztalatok birtokában a tudatosság magasabb fokán fejtette ki azokat a tételeket, amelyek a szocialista forradalom új formájával függtek össze, s amelyeket — mint említettük — már 1944 végén felismertek.

A kongresszus hangsúlyozta: a párt azért harcol a népi demokráciáért, hogy továbbmehessen előre a szocializmushoz. Ugyanakkor körvonalazta a szocializmus megteremtésének új útjait is. E tekintetben a legátfogóbb megállapítás az volt, hogy az új viszonyok között polgárháború nélkül, békés úton lehet haladni a szocializmushoz. „Csak a népi demokrácia teszi lehetővé — rögzíti a kongresszus határozata —, hogy országunk a társadalmi fejlődés útján, polgárháború nélkül haladjon a szocializmushoz!”¹⁴

Ezt a gondolatot — ami nem volt új, bizonyos utalásokkal, megállapításokkal már korábban is találkozhatunk — most a kongresszuson a referátumokban részletesen kifejtették.

Mindenekelőtt rámutattak, mint ezt a Központi Bizottság referátumában olvashatjuk, hogy „a szocializmushoz nemcsak egy út vezet, de csak olyan út vezet, melyet minden ország sajátos viszonyainak figyelembevételével építünk”.¹⁵ Legrészletesebben e problémákkal a kongresszuson is Révai József foglalkozott felszólalásában. Kifejtette, hogy a népi demokrácia nemcsak a forradalom békés fejlődését teszi lehetővé, hanem azt is, hogy a munkásosztály a parasztsággal, a kispolgársággal, az értelmiséggel, tehát „az egész dolgozó nemzettel” együtt, széles szövetségi frontban haladhat előre és az előrehaladás viszonylag lassú, fokozatos lesz. „A népi demokrácia — mondotta — többek között arra is való, hogy azokat a társadalmi rétegeket, amelyek a munkásság szövetségesei a demokráciában, lassan, türelmes munkával meggyőzzük arról, hogy a szocializmus az ő érdekük is. Ez a haladás a szocializmus felé kétségkívül lassúbb, mint az a haladás, amelynek útján jártunk 1919-ben, de mi elvtársak, szívesen megyünk az értelmiség, a parasztság, a kisemberek, tehát az egész dolgozó nemzet kedvéért lassabban, de fájdalommentesebben a szocializmushoz, mint gyorsabban, de véres polgárháború árán.”¹⁶

A kongresszus — mint a fentiek is igazolják — nemcsak számolt a forradalom békés fejlődésének lehetőségével (számításba vették azt már korábban is),

¹⁴ „A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai. 1944—1948”, 275.

¹⁵ A népi demokrácia útja; „A Magyar Kommunista Párt III. kongresszusának jegyzőkönyve”, Szikra 1946, 89.

¹⁶ Uo. 137—138.

hanem a megtett út tapasztalatai alapján is a szocializmus új, békés úton való megteremtésére törekedett. Igaz, a párt vezetői elvben ekkor sem zárták ki a nem békés megoldások lehetőségét, de a békés fejlődést az adott viszonyok között a szocializmus megközelítésének egyedül reális útjaként fogták fel, s a részköveteléseket a békés fejlődés perspektívájából fogalmazták meg.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a III. kongresszus irányvonala a népi demokratikus diktatúra megvédésének, a burzsoázia hatalomból való kiszorításának, a munkásegységen, a két munkáspárt szoros szövetségén és demokratikus pártok együttműködésén alapuló munkáshatalom megteremtésének irányvonala volt. Ez az irányvonal megfelelt a forradalom békés fejlődésének, annak további útját egyengette, megfelelt a népi demokratikus fejlődés magyarországi viszonyainak, ahol is a fejlődés a többpártrendszer viszonyai között bontakozott ki és haladt előre. Ez az irányvonal helyes irányvonal volt, ezt az irányvonalat követte a párt a munkáshatalom győzelméig.

Ugyanakkor — ha röviden is — arra is rá kell mutatnunk, hogy a kongresszuson és főként utána e helyes irányvonal hibás magyarázatával találkozunk. Nevezetesen, mint mondták: a népi demokrácia útján proletárdiktatúra nélkül lehet eljutni a szocializmushoz.¹⁷ Itt a proletárdiktatúra dogmatikus felfogásával van dolgunk — amely a legtöbb pártban ekkor jelentkezett —,¹⁸ olyan felfogással, amely a proletárdiktatúrát a nyílt, fegyveres erőszakkal, a polgárháborúval (vagy éppen az egypártrendszerrel, a szovjetrendszerrel) azonosítja. Vagyis a proletárdiktatúrát, sőt nemegyszer magát a forradalmat is szűken értelmezik, tulajdonképpen csak a hatalom megragadásának egy adott formáját, módját értik alatta. Ez akkor nem vezetett a gyakorlatban hibákhoz, később azonban, 1948 után a proletárdiktatúra dogmatikus felfogásának továbbélése súlyos politikai torzulások egyik forrásává vált.

A tárgyalt időszakban 1944 és 1948 között a Magyar Kommunista Párt politikája messzemenően számba vette a második világháború utáni új nemzetközi erőviszonyokat, szem előtt tartotta a nemzetközi munkásmozgalom feladatait, pontosabban a mozgalom egészének érdekeit, valamint az ország sajátos viszonyait. A párt nagy gondot fordított arra, hogy megtalálja az új viszonyoknak és a magyar társadalomnak legmegfelelőbb utat a szocializmushoz, olyan formában valósítsa meg a szocializmusba való átmenet feladatait, amely nemzeti viszonyaink között a legmegfelelőbb. A nemzeti sajátos viszonyok számbavétele, a nemzeti érdekek képviselése azonban mindenkor a nemzetközi mozgalom érdekeinek mérlegelésével párosult: a párt a nemzeti érdeket és a mozgalom közös érdekeit kellően egyeztetni tudta. Mindez a munkáshatalomért vívott harc során fontos forrása volt a magyar kommunista mozgalom sikereinek.

*

¹⁷ Így például a párt elméleti folyóiratában a III. kongresszus határozatait elemző egyik cikkben a szerző leszögezi: „a mai történelmi korszakban polgárháború és proletárdiktatúra nélkül... juthatunk el a szocializmushoz”. (Társadalmi Szemle”, 1946/10, 698.) — A helyes irányvonal hasonló hibás magyarázatával találkozhatunk Révainál és a párt más vezetőinél nemcsak 1946-ban, hanem 1947-ben is. Többek között egy 1947-es pártoktatási anyagban a kérdésre vonatkozóan a következő megfogalmazást találjuk: „a népi demokrácia segítségével új utakon lehet előremenni a szocializmus, nem a proletárdiktatúra, hanem a békés fejlődés útján”. (A népi demokrácia kérdései; „Oktatási füzetek”, 5. sz. Az MKP országos oktatási osztálya kiad., é. n. 7—8.)

¹⁸ A kérdésre vonatkozóan lásd a szerző idézett munkájának 177—180. oldalait.

A szocialista forradalom hazánkban, akárcsak a többi népi demokratikus országban, nem egy csapásra győzött, hanem sorozatos forradalmi átalakulások eredménye volt. A proletariátus hosszú harcok során tömörítette maga köré a dolgozó tömegeket, lépésről lépésre szorította ki a burzsoáziát a hatalomból. Amikor a szocialista forradalomba való átmenet objektíve napirendre került, vagyis az átnövés kezdetén, 1945 második felében és 1946-ban, a munkásosztály még nem tudott átütő sikert elérni a burzsoázia elleni harcban. Sőt, 1945 őszén még a burzsoáziának sikerült bizonyos (bár igen korlátozott és kétes értékű) eredményeket elérni, pozícióit látszólag megerősíteni. A forradalmi erők 1946 tavaszi ellentámadása messze a kiindulási vonal mögé szorította vissza a reakció erőit, és a stabilizáció megvalósítása után bizonyos ideiglenes erőegyensúly alakult ki a népi demokratikus fejlődés hívei, a koalíciói balszárnya, s a kapitalizmus fenntartására törekvő burzsoá reakció erői között. A szocialista forradalom csak 1947 elejétől bontakozott ki a maga teljességében. Ekkor szorult ki teljesen a burzsoázia a politikai hatalomból, s ezt követően került sor a tőkés termelési viszonyok erőteljes felszámolására az iparban. 1947 végére tehát a forradalmi demokratikus diktatúra proletárdiktatúrává fejlődött: a népi demokratikus forradalom szocialista forradalommá teljesedett ki.

A forradalom két szakasza közé természetesen nem lehet éles határvonalat húzni, a demokratikus és szocialista feladatok sok tekintetben összefonódtak. A munkásosztálynak, a forradalom fejlődésének első, 1945 nyaráig terjedő szakaszában nem sikerült megvalósítani minden demokratikus feladatot. Több demokratikus feladat — mint például az egyház és az állam szétválasztása — csak a későbbiek során, már a proletárdiktatúra győzelmét követően nyert megoldást. Ugyancsak később, 1946 elején, már a szocialista forradalomba való átnövés időszakában, kerültek előtérbe az antifasiszta harcból következő olyan nagytőkeellenes követelések (a nagybankok állami ellenőrzése, a bányák államosítása), amelyek a Függetlenségi Front 1944 novemberi programjában már szerepeltek; továbbá ekkor fejeződött be a fasiszta maradványok következetes és teljes felszámolása, a háborús, népellenes bűnösök felelősségre vonása és megbüntetése is.

De nemcsak a szocialista forradalomba való átnövés során, illetve a proletárdiktatúra győzelme után oldódtak meg bizonyos demokratikus feladatok, hanem már a forradalom első, demokratikus szakaszában is sor került bizonyos tőkeellenes intézkedésekre, habár ekkor nem állt előtérben a szocialista forradalom feladatainak megoldása. Elég utalni a földreform jellegére, amelynek során a tőkés, helyenként még a kulák-birtokokat is felosztották vagy megnyirbálták, vagy az üzemi bizottságok kiépülésére, ami a tőkés termelés munkásellenőrzésének bevezetését, a tőkés kizsákmányolás korlátozását jelentette.

A demokratikus és a szocialista feladatoknak ez az összefonódása e tanulmányban kifejtett állásponttól eltérő értékelések kialakulásához vezetett alapul. Többben olyan következtetésre jutottak, hogy a forradalom már kezdetől fogva szocialista forradalom volt. Azt hangsúlyozták, hogy a második világháború után hazánkban új típusú permanens forradalom ment végbe, s ez alatt a legtöbbször azt értették, hogy szakaszokra nem bontható forradalmi folyamattal állunk szemben.¹⁹

¹⁹ A fenti álláspontra vonatkozóan lásd az alábbi munkákat: Berend T. Iván — Szakács Sándor: Hozzászólás a népi demokratikus forradalom jellegéről folyó vitához; „Párttörténeti közlemények”, 1964/3.; M. Somlyai Magda: Néhány megjegyzés Halasi László cikkéhez; „Párttörténeti közlemények”, 1964/3.; Mód Aladár: A népi demokratikus forradalom

Megítélésem szerint a forradalmi folyamat ilyen értelmezése ellen szól minde-
nekelőtt az, hogy a permanens forradalom kifejezés mindenkor magába foglalta
azt a folyamatot, hogy a forradalom egy adott minőségből új minőségbe nő át.
Így használták ezt a kifejezést a marxizmus klasszikusai is, s aligha lenne he-
lyes permanens forradalom alatt minőségi változásoktól mentes, egyszerűen
hosszantartó, valamiféle elnyújtott folyamatot érteni. Az a tény pedig, amire
elsősorban hivatkoznak, nevezetesen, hogy a demokratikus és szocialista ele-
mek keverednek, azok együttesen jelentkeznek — nem új jelenség a forradal-
mak történetében. A demokratikus és szocialista elemek keveredése, együttes
jelentkezése (bár a különböző időszakokban jelentősen különbözik a két elem
súlya, egymáshoz való viszonya) — mint erre fentebb magunk is rámutat-
tunk — valóban fennáll. Ez azonban semmiképpen sem fedheti el előttünk az
egységes forradalmi folyamaton belül a fejlődés minőségileg is különböző nagy-
obb szakaszait. Lenin még az 1905-ös forradalom idején megállapította:
„Konkrét történelmi helyzetben, természetesen, a jövő elemei összefonódnak
a múlt elemeivel, összefut a két út. A bérmunka és a bérmunkának a magán-
tulajdon elleni harca fennáll az önkényuralom idején is, sőt a feudalizmusban is
megvannak a csirái. Ámde ez a legkevésbé sem gátol bennünket abban, hogy
logikailag és történelmileg elválasszuk egymástól a fejlődés nagyobb szakaszait.
Hiszen valamennyien szembeállítjuk a polgári forradalmat a szocialista forra-
dalommal, mindannyian feltétlenül ragaszkodunk a kettő szigorú megkülönböz-
tetéshez, de vajon tagadható-e, hogy a történelemben a két forradalom egyes,
részleges elemei összefonódnak? Vajon nem ismer-e az európai demokratikus
forradalmak korszaka számos szocialista mozgalmat és szocialista kísérletet?
És vajon a jövőendő szocialista forradalomnak nem maradt még sok, igen sok pó-
tolnivalója a demokratizmus terén?”²⁰ Lenin másutt is nagy nyomatékkal hang-
súlyozza, hogy „tisztá” forradalom nincs, mint ahogy nincs „tisztá” kapitaliz-
mus sem.²¹

A demokratikus és a szocialista forradalom elemeinek részleges összefonódása
tehát nem új jelenség. Az új a magyar tapasztalatok szerint abban jelölhető
meg, hogy először: nem polgári, hanem adott viszonyok között népi-nemzeti
demokratikus forradalmak nyitják meg a szocializmushoz az utat, másodszor:
ezek a demokratikus forradalmak elsősorban nem a feudalizmus vagy a feudális
maradványok ellen, hanem a monopóliumok, a finánc-tőke, az imperialista
elnyomás ellen irányulnak, ezért harmadszor: a forradalomban kezdettől fogva
jelentős tőkeellenes, pontosabban: monopóliumellenes elemek jelentkeznek.
Mindez a két forradalom: a demokratikus és a szocialista forradalom feladatai-
nak közelkerülését, mind szorosabb összefonódását mutatja, és a két forradalom
egységes forradalmi folyamat egymáshoz szorosan kapcsolódó szakaszaként
jelentkeznek.

Összefoglalva: forradalmunk a felszabadulással egybeeső első szakaszában
— bár egyes tőkeellenes intézkedéseket is foganatosított — nem irányult a tőkés
termelési viszonyok felszámolására, antifasiszta demokratikus fordulat volt,
míg forradalmunknak 1945 tavaszától—nyaratól kezdődő második szakasza

és a magyar népi demokrácia elvei és történelmi kérdései; „Valóság”, 1965/3; Pach
Zsigmond Pál: A magyar tudomány 25 éve. Történettudomány; „Magyar Tudomány”,
1970/4—5.

²⁰ Lenin Összes Művei 11, Kossuth 1966, 68.

²¹ Lenin Összes Művei 30, Kossuth 1971, 52.

már a szocialista forradalomba való átnövés jegyében áll, feladata a burzsoázia politikai és gazdasági hatalmának teljes felszámolása, a szocialista építés feltételeinek megteremtése. A társadalomnak ez a mélyenszántó forradalmi átalakulása a népi demokrácia útján ment végbe: a munkásosztály nemcsak a félproletár, szegényparaszti rétegek aktív részvételével, hanem a dolgozó kispolgári tömegek növekvő támogatásával, viszonylag békés úton, polgárháború nélkül, Magyarországon a többpártrendszer viszonyai között került hatalomra. Ezzel létrejött a szocializmus építésének alapvető feltétele, megkezdődött egy új időszak, aminek centrális kérdése a termelőerők nagyarányú fejlesztése, a kulturális forradalom kibontakoztatása, a népgazdaság egységes szocialista alapjainak megteremtése.